

Fővárosi Melléklet

Pálinszki Antal

A szakképzés jelene és jövője a fővárosban

Budapest Főváros Közgyűlése a főváros gazdasági-társadalmi átalakulásának folyamatában meghatározónak tartja a közoktatás, a szakképzés, az át- és továbbképzés rendszerének megújulását, a munkaerőpiac elvárásaihoz igazodva önálló, alkotó és teljesítményképes fiatalok szakmai képzését. Ennek érdekében Budapest Főváros Közgyűlése Oktatási Bizottsága elkészítette a főváros szakképzési rendszerének fejlesztésére egy rövid távú koncepciót.

Helyzetelemzés

A főváros közoktatása a magyar oktatásügy meghatározó része, hiszen a kétmilliósváros a középfokú oktatás legnagyobb bázisa, itt működik a hazai szakképzés döntő hányada, a speciális nevelést, oktatást, a fogyatékosok nevelését biztosító intézmények széles köre. Minden fontos változás, ami Budapest közoktatásában történik, a főváros lakosságának nagy részét érinti, szinte minden család életét befolyásolja.

1991–1995 között a főváros iskolarendszere sokszínűvé vált, pluralizálódott. Átalakult a hagyományos (8+4-es) iskolaszervezet a szakképző iskolákban is. A fővárosban a hagyományos tiszta profilú szakközépiskolák, szakmunkásképzők és szakiskolák mellett létrejöttek a szakközépiszkolai képzést folytató szakmunkásképzők, és bővült a gimnáziumi tagozatokkal rendelkező szakközépiszkolák száma is.

A fővárosi önkormányzat fenntartásában 21 közgazdasági-külkereskedelmi-számítástechnikai, négy kereskedelmi, 12 egészségügyi, egy pedagógiai, 25 ipari szakközépiszkola, 39 közös igazgatású ipari intézmény (szakközép-, szakmunkásképző, gimnázium és szakiskola), négy szakmunkásképző, egy speciális szakiskola és hét dolgozók önálló szakközépiszkolája működik (összesen 114). (Lásd a mellékletben.)

A szakképző iskolák 32%-a összesen 37 intézmény szakközépiszkolai tevékenysége mellett gimnáziumi oktatást is folytat. A világbanki programban Budapesten 13 szakképző iskola (úgynevezett „világbanki modelliskola”) vesz részt. A világbanki programhoz követő iskolaként csatlakozott 14 intézmény. A PHARE segélyprogram keretében 11 iskola működik.

A főváros a szakképzés területén, az övezetéhez tartozó hat várost és 37 községet magában foglaló agglomerációt tekintve regionális, egyes szakmákban pedig országos kiterjedésű feladatokat lát el. A fővárosi szakképzés tehát háromszintű: országos, regionális és budapesti kerületi. A szakképző iskolák működési területét tekintve 33 budapesti, Pest megyei, 82 pedig országos beiskolázású intézmény.

A fővárosban ugyanúgy, mint a megyékben, problémát okoz az, hogy az oktatási intézményhálózat különböző szintű fenntartói irányítás alatt működik, s

így ütköznek a helyi és a regionális érdekek, nehezebb a regionális áttekintés, nincs egységes információs rendszer, mivel sajátos helyzete nemcsak országos, regionális feladatok ellátásából adódik, hanem abból is, hogy az egyes budapesti kerületi önkormányzatok saját hatáskörű tevékenysége közvetlen hatással van a többi kerületre, így a főváros egészére is.

A szakképző intézményeket fenntartó gazdálkodó szervezetek között a fővárosi önkormányzat a döntő szerep. 1995-ben a főváros területén működő szakközépisikolák 87,7%-ából 83,7%-ot a szakmunkásképző iskolák, 89%-ából 85,2%-ot a fővárosi önkormányzat tartott fenn. A kerületi önkormányzatok a fenntartói feladatokat a szakképzés terén csupán az intézmények 4%-ában látják el. A szakképző iskolák között átlagosan 7,5%-ot képviselnek az alapítványi, illetve magánszemélyek által fenntartott intézmények.

A tanulólétszám a fővárosi középfokú oktatási intézményekben az 1992–93-as tanévben 118 ezer, az 1994–95-ös tanévben pedig 113 ezer volt. A tanulólétszám összességében a két tanév alatt mintegy ötezer fővel csökkent. (Részletesebben lásd a mellékletben.)

A demográfiai tényezőkön túlmenően is különösen jelentős volt a szakmunkás-tanulók létszámcsökkenése, mivel a gazdasági környezetben végbemenő változások hatásaként az érettségit adó szakközépisikolák vonzóbbá váltak. Nőtt a fővárosban a gimnáziumban továbbtanulók száma is, legnagyobb mértékben a fővárosi önkormányzat által felügyelt gimnáziumokban, melynek oka egyrészt az, hogy a kerületektől átvett intézményeket, másrészt pedig a szakközépisikolák a gimnáziumi igények kielégítése, az átjárhatóság biztosítása, valamint a szakképzés és a gimnáziumi képzés közös alapozása érdekében gimnáziumi tagozatokat hoztak létre. Az összes intézményen belül a szakképző intézmények iránt fokozódó igény következtében elsősorban a szakközépisikolák, illetve a többprofilú oktatási intézmények (gimnáziummal közös igazgatású szakközépisikolák) száma növekedett.

A szakmunkásképzés ágazati struktúrájában nem következett be jelentős változás az elmúlt években. Az utóbbi három évben a létszám 40%-a körül volt a gépgyártás és karbantartó, szerelőipari, műszer-, valamint építőipari szakmákat tanuló, míg 22–24% volt a kereskedelmi szakmákat tanuló aránya. Az előbbi szakmacsoportra jellemző, hogy az előzetesen jelentkezőknel magasabb a felvételki száma. Ez arra utal, hogy az átlagosnál rosszabb eredményű, más továbbtanulási lehetőségekből kiszorult, nem elsősorban e szakmák iránt érdeklődő fiatalokat vettek fel. Az általánostól eltérő tendencia fedezhető fel a ruhaipar, a vegyes- és szolgáltatóipar, valamint a vendéglátás területén, ahol nemcsak arányában – 15%-ról 24%-ra –, hanem abszolút számban is nőtt a képzésben részt vevők köre. A fővárosi szakmunkásképzést mint a szakképzés jelenleg legkritikusabb területét alapvetően a képzési és nem a felhasználói igény teljesítése jellemzi.

Az 1993–94-es tanévben a fővárosban az általános iskolát eredményesen végzett továbbtanuló fiatalok 37%-a gimnáziumban, 34%-a szakközépisikolában, 21,7%-a szakmunkásképzőben és 7,3%-a különféle szakiskolákban folytatta tanulmányait. A szakmunkásképző és szakiskola iránt tovább csökkent a továbbtanulási kedv. Míg a gimnáziumokban tovább tanulóik százaléka az 1990–91-es tanévinél (30%) 7%-kal magasabb, a szakközépisikolában alig változott (33,4%), addig a szakmunkásképző és szakiskola iránti kereslet 36,6%-ról 29%-ra csökkent. A szakmunkásképzésben az évek óta tapasztalható létszámcsökkenés elsősorban az ipari szakmákban jelentkezett, mivel itt oktatják a legnagyobb létszámokat.

A fővárosi szakképző iskoláiban tovább tanulók közel 30%-a nem fővárosi lakosú szülők gyermeke. Legtöbbször (a vidéki tanulók 80%-a) Pest megyéből járnak a fővárosi iskoláiba. Több mint 20 ezer tanuló naponta jár be vidékről, számuk folyamatosan emelkedik minden intézménytípusban.

Az iskolatípusok közötti létszámmegoszlás az érettségít (is) adó középfokú intézmények, ezen belül is inkább a szakközépiskolák irányába tolódott el.

A fővárosban a gimnáziumi oktatás feltételei javultak, az átlagos osztálylétszámok 1990-hez képest 31 főről 30,6 főre mérséklődtek, az osztályterem-fejlesztések következtében 31-ről 28 főre csökkent az egy osztályteremre jutó tanulólétszám, és az egy pedagógusra jutó létszám is 12-ről 11 főre mérséklődött. A szakközépiskolai osztályokban 1994-ben átlagosan 29 fő járt (1990-ben 32). Egy osztályteremre 34 tanuló jut a négy évvel korábbi (36 fő) helyzethez képest jobbak a feltételek.

A szakmunkásképző iskolában egy osztályra 1990-ben 29, 1994-ben 28, egy osztályteremre 56,5, illetve 42 fő jutott. Itt az osztályterem zsúfoltságát a hetes váltással működő képzési szerkezet oldja, ami azt jelenti, hogy egy időben a létszám fele igényli csak az elhelyezést. Az egy pedagógusra jutó tanulók létszáma mindkét szakképző intézménytípusban mérséklődött, jelenleg a szakközépiskolában 13, a szakmunkásképző iskolában 15 fő (ez utóbbinál 17,4 főről). A fővárosban a fajlagos mutatók mindhárom intézménytípusban és minden területen minőségi javulást jeleznek. Az egy pedagógusra jutó tanulók száma mindhárom intézménytípusnál az országos átlaggal megegyezően alakult, 11-12,6, illetve 15 fő.

A szakképzés a világban mindenütt az oktatás és a munka világának komplex összefüggésrendszerét hivatott intézményesíteni, strukturálkává és programokká alakítani. Így van ez hazánkban is, a fővárosban is.

A 90-es évek elején a magyar szakképzés fejlődési pályáját tekintve struktúrájában, szerkezetében a 70-es évek nyugat-európai helyzetének felel meg. A kedvezőtlen külső feltételek és a demográfiai hullám ellenére a szakképzési rendszer 1991-1994 között nagyjából stabilizálódott, megőrizte intézményi kereteit. Ennek ellenére is nyilvánvaló, hogy számottevő funkcionális – elsősorban finanszírozási, intézménykoordinálási és tartalmi – válság kíséri az átalakulást.

A piaczgazdasági folyamatok megindulása, a munkanélküliség megjelenése versenyhelyeztet teremt a szakképzés egészében és ezen belül az iskolarendszerű oktatásban.

A főváros szakképzési koncepciójának alapelvei

Budapest Főváros Közgyűlése Oktatási Bizottsága 1994-ben elfogadta a szakképzési koncepció alapelveit.

Nyilvánvaló, hogy egyetlen oktatási rendszertől (még a legjobban szervezettől) sem várható el, hogy az teljes mértékben megfeleljen a munkaerő-piaci igényeknek. A középfokú szakképzés 3-4-5-6 év alatt történik, ennyi időre lehetetlen előre jelezni a változó gazdaság változó munkaerőigényét. Erre nincs is szükség. Az iskolarendszerű szakképzésnek lehetőség szerint biztosítania kell azt, hogy olyan képesítés megszerzéséhez juttassa a beiskolázott tanulókat, amellyel munkába állásukat segíti. A főváros helyzetéből adódó sajátosságok, a privatizálódó gazdaság igényei, valamint a munkaerő-piaci kereslet előrejelzései alapján három kategóriát állítottak fel a Fővárosi Munkaügyi Központ szakemberei:

Keresett képzési irányok, szakmák: közgazdasági, bankforgalmi, külkereskedelmi, vendéglátóipari, idegenforgalmi, szállítmányozási (belföldi és nemzetközi), informáciotechnikai, egészségügyi, nyomdaipari, ruhaipari.

Mérsékelt keresletet mutató képzési irányok, szakmák: építőipari, műszaki, épületgépészeti, híradástechnikai, távközlési, postaforgalmi, közlekedésgépészeti, gépjárműtechnikai, pedagógiai.

Nem keresett képzési irányok, szakmák: élelmiszeripari, gépipari, fémipari, műszeripari, mechanikai, vegyipari, mezőgazdasági, textilipari.

A fővárosi szakképzés működésének és modernizációjának elengedhetetlen feltétele az átalakítás. Ennek a kilencvenes évek második felében négy fő kritériuma határozható meg:

- a gazdasági kamarákkal történő együttműködés kialakítása,
- a szakképzés pedagógiai kultúrájának fejlesztése és minőségbiztosításának ellenőrzése,
- alkalmazkodás a munkaerő-piaci előrejelzéseknek,
- érdekérvényesítés, a munkaadók és a munkavállalók hatékony érdekképviselete.

A koncepció a szakképzés alapfunkcióinak megerősítését tűzi ki célul, ennek keretében:

- Szakképzettséget mindenkinek, aki készséget érez és képes is azt megszerezni, mert a piaczgazdaság, s különösen a fejlett technológiák, magas szintű szolgáltatások egyik alapfeltétele a munkaerő minősége, szakképzettsége.
- A főváros szerepvállalása, gondoskodása érvényesüljön a fizikailag vagy szellemileg sérült emberek szakképesítéséhez juttatásában is.
- A versenyképesség lehetőségének elősegítése a szaktudás javításával, a szakmai képzés tartalmának és szervezetének a korszerűsítésével. A gazdasági fejlődés szempontjából különösen fontosak a kis- és középvállalkozások munkakultúráját hordozó (élelmiszer-feldolgozás, idegenforgalom, vendéglátás, szoftverfejlesztés és számítógépes programozás, pénzügyi tevékenységek, informatika, távközlés, környezetvédelem, gyártástechnológia, mikroelektronika, minőség-ellenőrzés) szakterületek.

- Az iskolai alapozás a szakképzésben meghatározó a képzés kezdő szakaszában. Ez azt jelenti, hogy a közoktatási rendszerben folyó általános képzés utolsó éveiben a szakképzésre történő felkészítést integrálni kell.

A szakképesítés tartalmát a gazdaság határozza meg, ezért erősíteni szükséges a szakmai követelmények és tartalmak meghatározásában a gazdaság igényeire épülő specializációban a vállalkozások szerepét és felelősségét. Fontos, hogy a szakképzési érdekegyeztetés hatékony mechanizmusa kiépüljön.

Az alapvizsgára épülő Országos Képzési Jegyzék (OKJ) szerinti szakmák képzését az érvényes jogszabályok szerint kell átalakítani. Az átalakítás során figyelmet kell fordítani arra, hogy ez a képzési forma ne legyen zsákutca a tanulók számára. Létre kell hozni azt az intézményhálózatot, amely a törvényeknek megfelel, és amelyben a tanuló eljuthat az iskolákban az érettségiig.

A gyakorlati képzés nem vesztet el a struktúraváltás során. Minden oktatott szakmacsoport, illetve szakma adott mennyiségű és minőségű gyakorlati képzést kíván. A gyakorlati helyek felszereltsége és a gyakorlati szakoktatók felkészültsége meghatározó a szakképzésben. A tanműhelyek státuszát (iskolai, vállalati, magán) az eredményesség és a takarékoság figyelembevételével kell kialakítani, átszervezni, megszüntetni.

Összességében az átmeneti időszakban, melynek problémái egyik oldalon a gazdaság állapotából, másik oldalon a demográfiai helyzetből fakadnak, *nem szabad olyan átalakítást végrehajtani, mely később a szakképzés területén visszafordíthatatlan helyzetet teremt, az infrastruktúra leépüléséhez vezet. Meg kell őrizni az értékes feltételrendszert, mely kisebb átalakítással a jövőben is meg fog felelni, hiszen az érettségit adó képzés arányának növelése, a 9–10. osztályok bevezetése, a szakképzés kiterjesztése a peremcsoportokra, a középfokú képesítéshez kötött szakképzési időnek öt- vagy hat-, illetve hétévesre növelése feltételezhetően férfelybővítést igényel. Mindez azonban azt is jelenti, hogy szükséges és meg kell oldani a jelen helyzet anomáliáit, az ésszerűség keretein belül fel kell készíteni az intézményeket jelenlegi feladatrendszerük hatályos jogszabályokon alapuló áttekintésére, a fenntartókat beiskolázási területük újragondolására.*

A szakképzés intézményeinek átalakulása 1989 és 1995 között

A szakképző intézmények a rendszerváltáskor

A középfokú szakképzésnek a fejlett ipari országokban három alapmodellje alakult ki: *piaci* (betanítás, tanfolyamok), *iskolai* és *duális*. A munkaerőpiacokon a szakmai képzés a három modell kombinációjával valósul meg. Azt, hogy a munkaszervezetekben a szakmunkásszinten az iskolai, a duális és a piaci képzés közül melyiket alkalmazzák, elsősorban az határozza meg, milyen volt az árupiacok nagysága, nyitottsága, valamint a gazdasági és a társadalmi feltételek együttese az iparosítás különböző szakaszaiban és a szakképzés intézményeinek létrehozásakor. A szakképző rendszerek fejlesztése ezért csak a piaci, kulturális, intézményi, technológiai feltételek elemzése alapján lehetséges.

Az egyes szakképzési típusokhoz hozzárendelhető egy-egy *irányítási modell* is: az iskolai modell működési feltételeinek meghatározásában a központi, állami beavatkozás a jellemző, a duális modellben a munkaadók és a munkavállalók kompromisszuma, ahol az állam bizonyos „játékszabályok” betartását ellenőrzi, a piaci modellben az állami beavatkozás viszonylagos gyengesége.

Magyarországon mind a három típus jelen volt. 1989-ben iskolai típusú képzést – szakiskola, szakközépiskola, főiskola, egyetem – kapott a munkaerőpiacra lépő ifjúsági munkaerőforrás 28,4%-a, duális jellegű szakképzésben részesült 33,7%, és nem rendelkezett szakképzettséggel, tehát a munkavégzésre piaci típusú, betanító, tanfolyami stb. keretek között készült fel 37,9%.¹

1989-ben a magyar szakképzés intézményei: a szakmunkásképző iskola, a szakközépiskola, a szakiskola és a speciális szakiskola.

Szaktanulmányok

A szakmunkásképző iskola a hagyományos szakmunkásképzés színhelye. Belépési feltétel az általános iskola elvégzése. A képzési idő három év. A szakmunkásképző iskolában 223 szakmát oktatnak.

A magyar szakmunkásképzés jól összevethető a közép-európai régió osztrák, német szakképzési modelljeivel. A fejlődés párhuzamos volt. 1945 előtt a kisipari

¹ Az ifjúsági munkaerőforrás képzettség szerkezete. Statisztikai évkönyv, 1989. KSH. Bp., 1990.

képzés dominált. Ugyanakkor a nagyüzemekben is, bár kisebb létszámot érintő, de európai színvonalú képzés folyt. 1949 után minden feltétel megváltozott. A kispár szinte teljesen eltűnt. Az ötvenes években kiépült az ipari szakmunkásképzés intézményrendszere. A duális képzés jellemzője, hogy elsősorban a kisüzemek végezhetik hatékonyan. A duális képzés ugyanis a termelés és a szakmatanulás integrálására épül, s ez elsősorban az egyedi termelést vagy szolgáltatást végző kisvállalkozásokban lehetséges.

A magyar szakmunkásképzés a német és osztrák modellektől abban tért el, hogy míg ott a tanuló képzési szerződést kötött az üzemmel, s iskolai tanulói jogviszonya csak másodlagos volt, Magyarországon az iskola dominált. A gazdaság azonban Magyarországon is kulcsszerepet játszott a gyakorlati oktatásban. Az elterjedt gyakorlat szerint a szakképző iskola keretmegállapodást kötött az együttműködő vállalatokkal. A nyolcvanas évek végén a hagyományos szakmunkásképzésben a gyakorlati képző kapacitás 84%-a volt a gazdaság kezében.

1977-ig a képzési idő két és három év volt, 1977-ben egységesen három évre növelték azt. Többé-kevésbé egységes közismereti oktatást vezettek be minden szakmában. A kevésbé elméletigényes szakmákat az úgynevezett Vállalati szakmajegyzékbe (VSZJ) helyezték át. Ide kerültek egyes kis létszámú kispári szakmák is. Míg az Országos szakmai jegyzék (OSZJ) módosításához a munkaügyi, művelődési és az érintett szakminiszterek bonyolult egyeztetésére volt szükség, a VSZJ-szakma elfogadtatása az adott ágazati miniszter hatáskörébe tartozott.

A VSZJ-szakmákban a nyolcvanas években munkavégzés mellett, esti formában 2-400 órás tanfolyamokon folyt a képzés, s a vizsgára bocsátás feltétele egy-két éves munkaviszony volt az adott területen. Ez a szabályozás a nyolcvanas évek végén lazult, az oktatási törvény 1990-es módosítása pedig fiatalokruák képzését is lehetővé tette VSZJ-szakmákban.

Szakközépiskola

A középfokú képzési célú szakközépiskola 1969-ben indult. A magyar szakképzés történetének legmerészebb modernizációja volt, amely 37 szakmacsoportban középfokú szakmai végzettséget kívánt adni, elszakadva a hagyományos szakmakategóriáktól. Erre a végzettségre épült az esti formában, munkaviszony mellett végzett technikusképzés (1969-ig a technikusképzés nappali formában történt). Az 1971-es felülvizsgálat eredményeként a középfokú képzési célú szakközépiskolák az ipari területeken megszűntek, továbbra is fennmaradtak azonban egy sor kulturális, szolgáltató és gazdasági szektorban. (Közgazdasági, pénzügyi, egészségügyi, óvónőképző, művészeti stb. szakközépiskolák.) Jelenlegi formájában 1976-ban vezették be. A rendszerváltáskor 79 középfokú szakma volt.

A szakközépiskola a magyarországi szakképzés legszínesebb intézménye. Négyéves képzési idejű, érettségit és különböző struktúrájú szakképzettséget adó intézmény. A szakmunkásképzést folytató szakközépiskola igényes szakmákat oktat, részben a szakmunkásképző iskoláival megegyező szakmai tantervek szerint, s felkészít a felsőfokú továbbtanulásra.

A nyolcvanas évek fejlesztése a műszaki szakközépiskola. Az első két évben széles szakmai alapképzést ad, s a tanulók ezután több lehetőség között választhatnak. Egy év alatt szakmunkásképesítést, két év alatt érettségit és szakmunkásképesítést, három év alatt technikusképesítést szerezhetnek. 1989-ben 89 technikus szakképesítés volt.

Szakiskola

A szakiskola két- és hároméves képzési idejű gép-gyorsíró és egészségügyi irányban. Egyre kevésbé versenyképes az azonos irányú szakközépiskolákkal, modernizációja elkerülhetetlen.

A speciális szakiskolát az 1985-ös oktatási törvény hozta létre, a fogyatékoságuk miatt a többiekkel együtt nem képezhető fiatalok szakmai képzésére. A képzési idő két év, a gyerekek betanító képzést vagy VSZJ-képzést kapnak. A speciális szakiskola a magyar oktatásügy legellentmondásosabb intézménye. Alapvető feltételek hiányoznak: a gyógypedagógiai szakképzés legitim modellje, nincs gyógypedagógiai szakoktatóképzés, nincsenek a fogyatékosok lehetőségeit figyelembe vevő programok, speciális tantervek. Hiányos az eszközrendszer.

Az oktatási törvény 1990-es módosítása lehetővé tette, hogy a nem fogyatékosok is a speciális szakiskolába léphessenek. Létrejött a nem fogyatékosok speciális szakiskolája.

A magyar szakmarendszer nagyon tagolt volt. 223 szakmunkásszakmát, 89 technikusképesítést, 79 középfokú szakmát, összesen tehát 391 teljes értékű végzettséget és körülbelül 200 VSZJ-szakmát, összesen közel 600 kvalifikációt tartalmazott. Ez a differenciált rendszer megfelelt a gazdaság nagyon differenciált igényeinek, az egyes foglalkoztatási területek hagyományainak.

A szocializmus évtizedeinek szakképzés-politikáját az expanzió és a modernizáció jellemzi. A modernizáció alapvonása az iskola súlyának növekedése volt. A háttérben a duális modellel szembeni bizalmatlanság húzódik meg. A szakképzés expanzióját nem követte a pedagógiai eszközrendszer differenciált fejlesztése, az iskola alkalmazkodása a lassan megváltozó célcsoportokhoz. Részben ennek, részben az általános iskola hiányosságainak és a nyolcvanas években szinte teljesen leépülő pályaeorientációnak köszönhető a lemorzsolódás növekedése a középfokú oktatási intézményekben. A lemorzsolódás a gimnáziumban a nyolcvanas években 12-14%, a szakközépiskolában 16-18%, a szakmunkásképzőben körülbelül 24% volt. Így, bár a továbbtanulási arány nemzetközi összehasonlításban is magas volt, a szakképzésnélül kilépők aránya elérte az ifjúsági munkaerőforrás körülbelül 1/3-át. (5-6% nem rendelkezett általános iskolai vég bizonyítvánnyal, 5-6% az általános iskola befejezése után nem tanult tovább, 15-15% lemorzsolódott a különböző oktatási intézményekből, 6-7% gimnáziumi érettségivel rendelkezett.)

Az 1989 utáni válságjelenségek a szakképzésben

1989 után alapvetően megváltoztak a magyar munkaerőpiac feltételei. A magyar szakképzés, amint utaltunk rá, be volt ágyazva a munkaerőpiacba: az oktatási rendszerből kilépő ifjúsági munkaerőforrás kevesebb mint 30%-a rendelkezett iskolai szakképzettséggel, a nyolcvanas évek közepén is körülbelül 37% volt a duális-kooperatív és körülbelül 33% a betanító-tanfolyami piaci szektor aránya. Megalapozottnak tűnt tehát az a feltételezés, hogy a munkaerő-piaci válság a szakképzés általános válságát vonhatja maga után. A szakképzés-politika azonban elérte, hogy 1988 és 1991 között a középfokú oktatásban részt vevők száma 18,9%-kal növekedett.

A kilencvenes évek első felében Magyarországon a szakképzés-politika legitimációs, strukturális, intézményi válságba került. Indokolttá vált a jelenségnek és okainak elemzése.

A legitimációs válság végigkísérte az elmúlt húsz év szakképzés-politikai harcait, a szakközépiskola és a szakmunkásképzés modernizációjának történetét. Az elmúlt két évtizedben kevés oktatáspolitikus ismerte fel, hogy a szűk, szakmaspecifikus szakképzés és a széles, általános képzés nem egymást kizáró, hanem kiegészítő, egymást feltételező alternatívák.

A szakképzés intézményi válsága azt jelenti, hogy az üzemek, amelyek az elmúlt évtizedekben a szakképzés háttérét biztosították, a gazdasági feltételek romlására a képzőfőhelyek leépítésével válaszolnak. Ez a folyamat az elmúlt években mérsékelt ütemű volt. A szakképző kapacitások leépülése természetes az olyan ágazatokban, amelyek maguk is visszafejlődnek. A szakképzés strukturális válsága egyrészt azt jelenti, hogy tovább működnek a munkaerőpiacon irreleváns képzési formák, fiatalok ezreit képezik olyan ipari szakmákban, amelyekben biztosan nem tudnak elhelyezkedni, másrészt azt, hogy a munkaerőpiac betanító szektora nem tart igényt a fiatalok szakképzésen pályakezdekre.

A modernizációs válsága szorosan összefügg a centralizáló politikával. A múltban 10-15 évenként került sor a szakmarendszer és a tantervek központi módosítására. Ekkor egy-két év alatt több mint kétszáz tantervet dolgoztak át. Ez a modernizációs modell költséges, ugyanakkor alacsony hatékonyságú. Minthogy azonban a ma érvényes szakmajegyzéket 1977-ben adták ki, 1990 után nagyon nagy volt a nyomás, hogy ismét a régi modellt követve módosítsuk a teljes szakmarendszert.

Utolsó válságterületként ki kell emelni a szakképzés pedagógiai válságát. Az elmúlt harminc évben lezajlott expanzió eredményeképpen olyan fiatalok ülnek ma a szakképző iskolákban, akik korábban hagyományos szakmát tanultak volna, s a szakmunkásképzőben rengeteg a halmozottan hátrányos helyzetű fiatal. A magyar szakképzés ma iskola- és ismeretközpontú. A gyakorlati oktatást az elmúlt évtizedben elhanyagoltuk. Mind az iskolai és vállalati tanműhelyekben, mind a munkahelyeken hiányoznak azok a mesterek, akik ismerik, alkalmazni és oktatni tudják az új technológiákat, s ismerik azokat a pedagógiai eszközöket, amelyek az új munkahelyeken szükséges kulcskvalifikációk, az önállóság, a felelősségvállalás, a rendszerben gondolkodás, a teammunkaképesség átadásához szükségesek, illetve a hátrányos helyzetű csoportok oktatásában alkalmazhatók. A szakképzés-pedagógia válsága azt jelenti, hogy néhány helyi próbálkozástól eltekintve még a problémák megfogalmazására sem került sor, nem beszélve az elemzésről vagy a megoldások kereséséről. Kivételt az 1991 után indult hátrányos helyzetű programok jelentenek, bár itt is csak a legelső lépések történtek meg.

A fővárosban a felső középfok tanulóinak kétharmada középiskolába jár. A főváros ezen a téren öt-hat évvel megelőzi a vidéki városok beiskolázási struktúráját. A fővárosi oktatáspolitikai így olyan innovációkra kényszerül, amelyek az ország más régióiban középtávon válnak aktuálissá. Ez indokolja, hogy a főváros közoktatásának és szakképzésének fejlesztésére modellkísérleteket indítsunk. Ebben a modellkísérletekben javasolható az együttműködés a Munkaügyi Minisztériummal, a Nemzeti Szakképzési Intézettel, a Művelődési és Közoktatási Minisztériummal, az Országos Közoktatási Intézettel. A modellkísérletek szervezését azonban a Fővárosi Pedagógiai Intézetnek kellene ellátnia. A modellkísérletek súlypontjai:

- Pályaorientációs, szakmai alapképző, rehabilitáló programok peremcsoportok részére.

- Szakmai alapképzést különböző általános képző modulokkal kombináló programcsomagok szakmunkásképző iskolák részére (általános iskolai végzettség pótlása, felkészítés az alapvizsgára).

- Fogyatékosok szakképzésének fejlesztése a speciális szakiskolákban. (Ezt a fejlesztést a munkaerő-piaci feltételek átalakulása és az OKJ bevezetése teszi szükségessé.)

- A lemorzsolódás csökkentése a szakmunkásképzésben.

- A korszerű technikák és a hatékony gyakorlati oktatási modellek alkalmazása a kisipari képzésben. A termelés és az oktatás integrálásának problémái. A szakoktatást vállaló mesterek pedagógiai képzése.

- Alternatív képző szervezetek, a képzést a termeléssel összekapcsoló non-profit vállalkozások megeremtelése.

- A világbanki szakközépiskolai modell záró szakaszában a gazdaság aktivitásának növelése.

- Szakképzett munkanélküli pályakezdekők specializáló képzése.

- Gimnáziumi érettségizettek post secondary képzési formái informatikai, idegen nyelvi, külkereskedelmi, felsőfokú továbbtanulást megalapozó súlypontokkal.

- Rugalmas struktúrák kialakítása a gimnáziumi képzés záró szakaszában.

- Rugalmas oktatási szervezetek kialakítása, amelyek szakmatanulásra előkészítő, szakmai alapképző, szakképző, érettségire felkészítő, érettségi után szakképző programokat nyújtanak, illetve bekapcsolódnak a Regionális Átképző Központ munkájába. (Felső középiskolai központok.)

A modellkísérletek eredményeinek közzétételével, iskolavezetők számára rendezett továbbképzéseken való megismertetésével az önkormányzat intenzíven befolyásolhatja a szakképző intézményhálózat szerkezetének átalakulását.

A Fővárosi Önkormányzat számára az új Országos Képzési Jegyzék bevezetése összetett feladatot jelent. A fenntartó feladatai közé tartozik az önkormányzati iskolákban oktatott szakmák meghatározása, azaz alaptevékenységük módosítása. Az új előírások szerint a szakmai képzés csak a feltételek megléte esetén indítható. A szakképzés folytatása tehát az OKJ hatályba lépése, 1998. szeptember 1. után súlyos beruházásokat feltételez, illetve új együttműködés kialakítását más szervezetekkel.

Ma még nehezen határozható meg, milyen OKJ-szakmák oktatása lehetséges a fővárosi intézményekben. Az OKJ közel 900 államilag elismert képesítést tartalmaz, a specializációkkal együtt ezernél is többet. A képesítések között vannak duális képzésben és iskolarendszerben oktatható „első” szakmák, továbbképzési szakmák, technikus, szaktechnikus képesítések, s rövid képzési idejű, a korábbi VSZJ-szakmákkal összevethető kvalifikációk is. Első lépésként javasolható az OKJ képesítéshalmazának elemzése, az „első” képesítések és a „továbbképzési szakmák” elválasztása, az iskolai jellegű és a tanulószereződés keretében tanítható szakmák csoportosítása, és csak ez után a lépés után kezdhető el az új szakmastruktúra bevezetésének tervezése.

A fővárosi szakképzés-politika egyik legfontosabb feladata az lesz az előttünk álló évtizedben, hogy a felzárkóztató, pályaorientáló, szakmai alapképzést nyújtó, moduláris felépítésű programok segítségével a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalokat is képessé tegye a duális képzésbe való belépésre és helytállásra. (A nemzetközi tapasztalatok szerint azonban a peremcsoportok szakképzése általában iskolarendszerű vagy azzal összevethető szervezeti formákban valósul meg.)

Feladata továbbá az intézményrendszer működőképességének és eszközeinek megőrzése. A jogszabályi előírások betartása mellett olyan fejlesztések előkészítése és indítása, amelyek az érettségit adó képzés kiterjesztését, a peremcsoportok igényes szakképzésbe való bevonását, a szakképzés hatékonyságának és versenyképességének javítását, a széles alapú szakképzés megvalósítását, a gazdaság bevonását szolgálják. Fontos feladat a szakképzésben dolgozó pedagógusok megnyerése a modernizációs program támogatására.

A munkaerő-piaci és a lakossági kereslet átalakulása azt eredményezte, hogy egyes ipari ágazatokban – vegyipar, gépgyártás, textilipar stb. – az iskolai kínálat meghaladja a keresletet. Ugyanakkor más területeken – közgazdasági szakközépiskolák, informatikai képzés, gimnáziumi képzés – korlátozott a képzőkínálat. A szakképző intézményekben elkerülhetetlenné vált a racionalizálás. Ennek során a Fővárosi Közgyűlés Oktatási Bizottsága által 1994-ben elfogadott következő alapelvek követését javasoljuk:

Részletek a rövid távú szakképzési koncepció alapelveiből

A társadalmi, politikai és gazdasági pluralizmus, az oktatási rendszer megújítása, a fenntartók sokszínűsége, az állami feladatvállalás változása nyomán a fővárosi önkormányzat nem elégedhet meg azzal, hogy megtörtént az oktatás országos törvényei szabályozása. A főváros nyitott iskolarendszerrel rendelkezik, azaz intézményeinek jelentős részében nemcsak helyi, hanem országos és Pest megyei igényeket is kielégít. Budapest Főváros Önkormányzata ezért szükségesnek tartja saját oktatási szervezetének, oktatási-nevelési intézményei működésének önálló rendezését, a fővárosi sajátosságok figyelembevételével egy önálló szakképzési koncepció kidolgozását.

Az ifjúsági és felnőtt szakképzés komplex és együttes kezelést igényel, felhasználva mindazokat az adottságokat, amellyel a fővárosi szakképzés rendelkezik, ugyanakkor figyelembe véve azokat a sajátosságokat, amelyeket az ifjúsági munkanélküliek és felnőttek szakképzése igényel. Ezért a szakképzési koncepció lényegi eleme, hogy az aktív foglalkoztatáspolitikai keretén belül a mainál lényegesebb, hatékonyabb összhang teremődjön az iskolarendszerű és a munkaerő-piaci szakképzés között.

A főváros ifjúsági szakképzése úgy segítheti elő a munkába állási esélyek javítását, az ifjúsági munkanélküliség újrateremtődésének megelőzését, ha növekvő arányban középiskolai érettségit is magában foglaló, általános képzésre építő, a szakmacsoportos alapozással együttesen megvalósuló, a későbbi szakmai specializációt előkészítő középiskoláztatást biztosít, ha a szakmai gyakorlati oktatást a gazdálkodó szervezetekkel, különösen a kis- és középvállalkozókkal együttműködve végzi, továbbá ha speciális képzési programokat kínál a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, a szakképzés normál rendszerébe bekapcsolódni nem tudó fiatalok számára, ha a szakmai specializáció irányait a munkaerőpiac igényei szerint alakítja.

A gimnáziumi képzés két tanítási nyelvű, speciális tantervű vagy normál tantervű osztályok működtetésével a tehetséggondozás, a továbbtanulásra előkészítés és a pályaválasztás későbbi időpontra történő késleltetéseig gyakorlatilag minden igényt teljesít. A felvehető tanulók száma azonban évek óta a szülők igénye alatt marad. Sok gimnáziumot választani szándékozó gyerek kényszerül szakképző iskolába, illetve iskolatípus módosítására. Fontos a gimnáziumokban tovább tanulni

szándékozók számára bővíteni a férőhelyeket, mégpedig azon szakképző iskolákban, ahol az a képzéshez szükséges feltételek rendelkezésre állnak.

Középtávon célszerű növelni azon szakközépiskolák képzési kapacitását, amelyek a világbanki „Emberi erőforrások fejlesztése” programba bekapcsolódtak vagy követőként társultak, illetve a PHARE-segély által támogatott programban részt vesznek. Ugyanis ezek a fiatalok később jelennek meg munkavállalóként a munkaerőpiacon, emellett a specializációs szakasz időbeni eltolásával és lerövidülésével erősödnek a munkába állás esélyei, a széles szakmai alapok birtokában javulnak az életpálya során szükségessé váló szakmaváltások, átképzések esélyei.

Bővíteni kell azon szakiskolai férőhelyek számát, amelyek lehetőséget nyújtanak a középiskolai oktatásból tanulmányi vagy egyéb más okból „lemorzsolódók”, tanulmányaikat be nem fejezők, testi, érzékszervi fogyatékossgal rendelkezők speciális képzésére. Tekintettel arra, hogy ezek a fiatalok a hagyományos képzési módszerekkel csak igen nehezen és csak kis hatásokkal képezhetőek, a képzésből kimaradva az ifjúsági munkanélküliek többségét adják, számukra speciális közismereti szocializációs és szakmai programok olyan széles választékát kell kínálni, amely elősegíti a szakképzés normál rendszerébe történő beilleszkedésüket, egyszerű szakképesítések megszerzését, az önálló életkezdés feltételeinek részbeni megteremtését.

Az ipari szakképzés szinte minden olyan területén, amely nagyüzemi keretek között gyakorolható foglalkozásokra képez, lényegesen csökkent a tanulók érdeklődése, a munkáltatói igény. Az, hogy mely szakmacsoportok fővárosi képzését szükséges fenntartani, s hogy melyekre épül foglalkoztatási szándék, csupán körvonalazható. Bizonyosnak látszik, hogy a szolgáltatási, informatikai, korszerű gyártási és automatizálási, számítástechnikával támogatott bármilyen elektronikai képzés iránt társadalmi és munkaerő-pótlási igény egyaránt mutatkozik fog.

A fővárosi szakmunkásképzés struktúrája és intézményhálózata erőteljes racionalizálásra szorul. Az általános képzési tartalom közelítésével, a szakmai alapozás szélesítésével és a speciális szakmai ismeretnyújtás, az oktatás differenciálásával rugalmasabb képzési rendszere kell átalálni. Mindaddig, amíg a működő gazdaság a gyakorlati képzést át nem vállalja az iskolától, gyakorlati oktató bázisok létrehozása szükséges. A szakmunkásképzés területén prognosztizálható, hogy a gazdasági környezet változásaitól kevésbé függő tradicionális (például asztalos, kőműves, járműszerelő, villanyszerelő, cipész stb.), valamint az úgynevezett stabil gazdasági ágazatok (például posta, hírközlés, banki szféra, egészségügy, idegenforgalom, kereskedelem) szakmáinak képzési feltételeit hosszabb távon is biztosítani szükséges.

Egy piaci mechanizmusra törekvő gazdaságban jellemzőnek tekinthető, hogy a dinamikus változások következményeként kiéleződik a gazdaság igényei, az egyéni képességek, igények és az oktatási rendszer adottságai közti diszharmónia. E kölcsönhatás közvetítése és oldása érdekében kezdeményezni szükséges, hogy a fővárosi gazdálkodó szervezetei, termelő- és szolgáltatóvállalkozásai, a főváros környéki gazdasági szféra aktívabb szerepet vállaljon a szakképzés gyakorlati oktatási feltételeinek megteremtésében, a várható munkaerőigények kialakításában. Ezzel elősegíthető a fiatalok piacgazdaságban való tájékozódási képességének javulása, az új gazdasági tevékenységekhez szükséges szakmai fogások elsajátítása, a túlképzés mérséklése, a munkába állás viszonylagos biztonságának megteremtése.

A főváros szakképzési rendszerének, a nevelés-képzés sikerének lényegi meghatározója továbbra is a pedagógus. A szakmai képzésben részt vevő mintegy hatezer tanár és oktató képzése és továbbképzése legalább annyira fontos, mint a szakképzés tartalmi korszerűsítése, a tárgyi feltételek megújítása. A szakmai elméleti és a gyakorlati oktatás területén a nem a jogszabályokban előírt végzettséggel rendelkező pedagógusok át- és továbbképzését azzal kell elősegíteni, hogy a célra kezdeményezni kell központi pénzügyi alap létrehozását.

A főváros önkormányzata a szakképzés elméleti oktatásának feltételeit elsősorban saját fenntartású intézmények működtetésével, a gyakorlati oktatás feltételeit részben önálló „iskolai tanműhelyek” fenntartásával, részben az iskolák és a gazdálkodó szervezetek együttműködésével, kölcsönös anyagi felelősségvállalás mellett biztosítja.

Az eredetileg egyházi tulajdonú s jelenleg a szakképzés céljait szolgáló ingatlanok kártalanítás ellenében történő visszaadását úgy kell elősegíteni, hogy az ne sértse a világnézeti semlegesség biztosítását az önkormányzati fenntartású iskolákban.

Összegzés

A közoktatásban és szakképzésben a képzési idő növelése, az érettségit adó oktatás kiterjesztése és a peremcsoportok bevonása a tanulólétszám (demográfiai hullámvölgy) csökkenése ellenére a kapacitások bővítését fogja megkövetelni, ezért az alacsony kihasználtságú intézményeket nem szabad megszüntetni, képzési profiljukat ezzel szemben a piaci és lakossági igényeknek megfelelően szükséges módosítani.

- A profilok módosítása során célszerű törekedni a folyamatos, felmenő rendszerű átalakításra és a pedagógusok foglalkoztatásának biztosítására.

- A források beszükülése miatt indokolt a bérelt ingatlanokon működő szakképző intézmények átadásának vagy áthelyezésének mérlegelése.

- Rendezést igényel az egyházi tulajdonú ingatlanok jelenlegi helyzete. Az egyházi ingatlanban működő szakképző intézményeket a feltételek biztosítása után megszűnő profilú intézményekbe javasolt áthelyezni.

- Az alacsony kihasználtságú középiskolai kollégiumi hálózatot az érettségizettek post-secondary szakképzésben, a pedagógusátképzésben és -továbbképzésben lehetséges hasznosítani.

- A szakképző intézmények szabad kapacitása a munkanélküliek átképzésében hasznosítható. Ennek érdekében erősíteni szükséges az együttműködést a Budapesti Munkaerőpiaci Intervenciók Központtal, a Fővárosi Munkaügyi Központtal.

A fővárosi szakképzés rövid távú koncepciója elfogadása után, az új jogszabályok hatályba lépésével párhuzamosan fejlesztési programokat célszerű indítani:

- a szakmatanulásra felkészítés,
- a szakmai alapképzés,
- a peremcsoportok speciális szakképzése,
- az OKJ és a NAT bevezetése,
- a gazdaság szakképzésben való aktivitásának élénkítése,
- az érettségizettek szakmai képzése területén.

(A programok a közoktatási törvény módosításában szereplő [88. paragrafus] fejlesztési terv részét képezik.)

A főváros szakképzésének fejlesztésében indokolt a nemzetközi együttműködés erősítése.

Melléklet

Az 1994–95-ös tanévben a fővárosban 313 középfokú oktatási intézmény működött, számuk az 1990. évi 235-ről emelkedett (összességében 33%-kal). Közöttük a szakképző intézmények együttes száma, illetve a gimnáziumok száma közel azonos mértékben, 32, illetve 35%-kal nőtt.

A középfokú oktatási intézmények között a fővárosban a gimnáziumok fejlesztése és létesítése magasán meghaladja a szakközépiskolákét, eltérve az országosan tapasztaltaktól. Ezt jelzi az a tény is, hogy 1990 és 1994 között a gimnáziumok száma 35,4%-kal, míg a szakközépiskoláké 4,5%-kal emelkedett. A látszólagos háttérbe szorulást enyhíti a közös igazgatású, gimnázium-szakközépiskola intézménytípus előretörése. Ezen intézmények száma a négy év alatt közel két és félszeresére, 12-ről 29-re nőtt.

A szakmunkásképző iskolák számának 1990-hez képesti 20%-os emelkedése is lényegesen meghaladja az országosan jellemző 8,8%-os növekedési mértéket, ezzel együtt a szakmunkásképző iskolák népszerűsége az országosan is tapasztaltakkal megegyezően visszaszorult, amit az intézménytípus tanulólétszámának alakulása bizonyít leginkább.

Meg kell említeni a középfokú szakiskolákat, hiszen számuk igen jelentős mértékben, 25-ről 50-re emelkedett négy év alatt. A szakiskolák túlnyomó többsége önkormányzati fenntartású alap- vagy középfokú intézményhez kapcsolódik. Kisebb számban található közöttük nevelőotthonhoz, ifjúsági központhoz, művelődési házhoz kapcsolódó intézmény, ezenkívül magán- és egyházi iskola is. Az intézménytípus gyűjtőnéven belül megkülönböztetjük a gép- és gyorsíróiskolákat, az egészségügyi szakiskolákat, a fogyatékos gyermekek oktatását végző speciális szakiskolákat, valamint az úgynevezett „egyéb” szakiskolákat, melyek egészséges, többnyire hátrányos helyzetű gyermekek oktatását végzik. Ez utóbbi fejlődött leginkább. Az intézménytípus 1987-től működik, többségük inkább csak egy-egy osztályból áll, mégis fontos szerepet töltenek be a más középfokú oktatási intézménybe bekerülni nem tudó, 14–17 éves fiatalok iskolarendszerben tartásában, segítséget nyújtanak a szakképesítést is adó intézményekben történő továbbtanulásra való felkészülésben, esetleg egyszerű szakmákra, illetve az életkezdesre való felkészítéshez.

Míg 1990-ben a fővárosi intézmények 93%-a önkormányzati fenntartásban működött, és az egyházakon, illetve a központi költségvetési szerveken kívül más fenntartó szinte alig képviseltette magát, addig 1994-re ez az összetétel jelentősen átalakult. Az önkormányzatok által fenntartott intézmények aránya a fővárosban 80–82%-ra esett vissza, általánosságban jellemző, hogy minden intézménytípusban előtört az alapítványi, illetve a magánszemélyek iskolafenntartói vállalkozása az önkormányzati rováására, és minimális mértékben mérséklődött (1% alatt) a központi költségvetési szerveké. Az intézményfenntartók körének bővülése intézménytípusonként jelentősen eltér.

A fővárosi gimnáziumok fenntartói között az 1990. évi és 86,2%-kal szemben jelenleg 74%-os az önkormányzati fenntartásban működők aránya, ebből a fővárosi önkormányzaté 11,4% (négy évvel ezelőtt 3,1% volt!), az 1990. évi 1,5%-ról 11,4%-ra emelkedett az alapítványi, illetve magángimnáziumok aránya, és néhány intézménytel gazdálkodó szervezetek is jelen vannak az intézményfenntartók

között. Az egyházak és a központi költségvetési szervek által fenntartott intézmények aránya évek óta 4% körüli, nem változott számottevően.

A szakközépiskolákat és a szakmunkásképző iskolákat fenntartó gazdálkodó szervezetek között az önkormányzatoké a döntő szerep, a gimnáziumokéhoz képest sokkal nagyobb súllyal szerepelnek, mint más fenntartók. Jelenleg a szakközépiskolák 87,7%-a (1990-ben 95,5%-a), a szakmunkásképző iskolák 89%-a (az 1990. évi 95,7%-kal szemben) működik önkormányzati fenntartásban. Ezen belül a kerületi önkormányzatok a fenntartói feladatokat csupán az intézmények 4%-ában látják el. A szakközépiskolák és a szakmunkásképző iskolák között átlagosan 7,5% az alapítványi, illetve a magánszemélyek által fenntartott intézmények aránya. Ez a változás azért is jelentős, mert 1990-ben még egyetlen alapítványi fenntartású szakképző intézmény sem működött a fővárosban.

A kerületi önkormányzatok intézményfenntartói szerepköre egyre szűkülő pénzügyi lehetőségeik következtében még a döntően az ő fenntartásukban működő gimnáziumok között is jelentősen mérséklődött, részvételi arányuk 1990-hez képest több mint 20%-kal esett vissza (83%-ról 62,5%-ra). Ezt kevéssé enyhíti az a tény, hogy ebben az időszakban két szakközép- és egy szakmunkásképző iskola került kerületi önkormányzat fenntartásába.

Az iskolarendszerű oktatásban való részvétel igénye és szorgalmazása miatt a fővárosi önkormányzatnak folyamatosan egyre több, korábban a kerületi önkormányzatok által ellátott közoktatási feladat átvállalásával kell szembenéznie annak ellenére, hogy várhatóan egyre több feladat ellátása oszlik meg a különböző intézményfenntartók között. Ezt mutatja például, hogy 1990 és 1994 között kettőről tízre emelkedett a főváros önkormányzati fenntartásba került gimnáziumok száma.

A szakképzés területén a képzési kínálat és lehetőségek intenzív bővülését jelzi, hogy az 1990. évi 20 intézménnyel (képzési hellyel) szemben 1994-ben 48 intézményben működik (illetve önálló) műszaki szakközépiskolai képzés, a szakmunkásképzést folytató szakközépiskolák (képzési helyek) száma 32-ről 40-re emelkedett, és a középfokú szakmai képzés szakain közel 100 szakközépiskolai intézményben (képzési helyen) tanulhatnak a fiatalok. Ez utóbbi intézménytípusban a szakok közül legtöbb lehetőség a közgazdasági (32), a kereskedelmi és a külkereskedelmi ügyintézői (13-13) szakok tanulására áll rendelkezésre.

A gimnáziumokban 1990–94 között 13,7%-kal, a szakközépiskolákban 16,3%-kal növekedett a tanulólétszám, a szakmunkásképző iskolákban viszont az 1990. évi csúcslétszám után 22%-kal esett vissza. Az összlétszám az 1992–93-as tanévben 540 ezer fővel érte el csúcspontját, ezt követően a magas létszámú évfolyamoknak a középfokú oktatásból történő folyamatos kilépésével megkezdődött a létszámcsökkenés.

A főváros középfokú oktatási intézményeiben nappali tagozaton az 1994–95. tanévben együttesen 119,7 ezer fiatal tanul, közöttük 26 ezren nem állandó fővárosi lakosúak, illetve hatezren 18 évesek és idősebb korúak. A velük csökkent létszámmal számolva a középfokú oktatási intézmények nappali tagozatán a fővárosi 14–17 éves korú népesség 64%-a tanul.

Az iskolarendszerű felnőttképzés szerves részét képezi a magyar oktatási rendszernek. Az utóbbi években fokozódott az érdeklődés a tanulni vágyó felnőttek között az iskolarendszeren belüli oktatási-szakképzési lehetőségek felé, s egyre nőtt a munka mellett tanuló, érettségít, szakképesítést, szakmát szerezni kívánó felnőttek száma. Az iskolarendszerű középfokú felnőttképzésben részt vevő 58 ezer felnőtt csaknem fele fővárosi intézményekben tanul.

Ezt a lehetőséget teremti meg 70, esti-levelező tagozaton (is) oktató középiskola, ahol a gimnáziumi és szakközépiskolai képzésben együttesen 25 ezer fő vesz részt. Számuk évek óta alig változik. A dolgozók középiskoláiban tanulók között folyamatosan csökken a tanköteles korú fiatalok száma, 1990-ben még közel 3,5 ezer 16 éves és fiatalabb tanulója volt az intézményeknek, ez 1994-re 2,1 ezerre csökkent. Ez a korosztály az összlétszámnak 1990-ben a 14%-át, 1994-ben a 8,3%-át képezi. A tanulók döntő többsége 17–25 éves, e korcsoport aránya a négy évvel ezelőtti 68,9%-kal szemben 79%-os.

A tanulók egyharmada gimnáziumi érettségit, kétharmada pedig szakközépiskolai, illetve technikus végzettséget kíván szerezni. Az összlétszám 9%-a rendelkezik már érettségivel, és csaknem a felének van már szakmája. Évente átlagosan négy-ötvezren tesznek sikeres érettségi vizsgát.

Polgár Katalin, 13 éves
Mátyás Király Általános Iskola, Kecskemét